

Aportazón ao refraneiro. Coleición de refrás recollidos da tradición oral por Lois Carré (1898-1965)

Mª Carmen Paz Roca
Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades

Dentro das caixas que gardaban o arquivo fraseolóxico de Francisco Vázquez Saco había unha colección cerrada de refráns reunida, con preciosa caligrafía, por Lois Carré Alvarellos. Os dous eran amigos e a presenza deste manuscrito entre os materiais de Vázquez Saco indica presumiblemente unha entrega xenerosa, como era habitual nos Carré, para enriquecer un gran refraneiro.

Pareceunos, non obstante, que a categoría do prehistoriador, escritor e etnógrafo Lois Carré esixía unha publicación exenta e con esta publicación facémoslle xustiza. Queremos agradecer ás súas fillas as facilidades dadas para esta publicación, que quere ser anticipo dunha homenaxe debida dende hai tempo.

O manuscrito componse de nove follas escritas por anverso e reverso que conteñen un total de 502 refráns. A oitava folla está rota, polo que a metade dos refráns de cada unha desas dúas páxinas está incompleta. Cada páxina contén entre vintecinco e trinta refráns ordenados alfabeticamente, excepto os cinco últimos, que son un apéndice ás letras A, N, e O. Para marca-lo inicio de cada sección, o autor escribe a grafía correspondente en letra maiúscula, máis grande e máis marcada.

Na marxe esquerda do papel aparecen con tinta e caligrafía diferentes uns números que supoñemos son da autoría de Francisco Vázquez Saco e que fan referencia á ordenación dalgunha das súas coleccións. Con estas mesmas características atopamos tamén cinco palabras, unhas veces á esquerda e outras á dereita do refrán, que posiblemente indican o tema no que incluíría eses refráns. Dous deles asignaos a “Fama”, un a “Familia”, un a “Frio” e outro a “Flatulencias”.

Na marxe dereita do papel inclúese a indicación do lugar onde foron recollidos. Algúns deles teñen unha localización específica, mentres que outros teñen simplemente a marca “T. O. ”, que segundo nos explica o autor na nota final, significa que pertencen á tradición oral da cidade da Coruña e a súa bisbarra. Do resto, a maioría dos lugares pertencen á provincia da Coruña, algúns deles á de Pontevedra e unha minoría á de Lugo e Ourense. En 1° localiza un refrán en Lañas que nos parece Lamas de Sergude. Por último, só atopamos un

caso no que a localización é bibliográfica e non topográfica, remitíndonos á obra *Geografía del Reino de Galicia* de Amor Meilán.

Asimesmo, hai cinco casos nos que debaixo do fraseoloxismo aparece unha explicación do seu significado ou dalgunha das palabras que contén. Do mesmo xeito, algúns refráns aparecen cunha marxe esquerda superior que indica que son variantes do refrán precedente.

A

[1 r.] A alforxa do probe, con todo pode.
(T. O.)¹

A anada, non se pillá â carreira. (T. O.)

Anada â carreira non se pillá. (T. O.)

A besta brava, monte longo. (Bordel)

Abril se por malas quere vir, inda as portas non deixa abrir. (Cambre)

A cabra cô vicio, da coas cornas no cú.
(Cambre)

A cada un o seu, dicía o que roubaba.
(Cambre)

A castaña, no agosto quere arder, e no setembro quere beber... (Sergude)

A castaña que esta no camiño, é do veciño. (T. O.)

Aconséllate con quen seipa, e si queres acertar, acertas. (T. O.)

Â conta do pano, adependen os xastres.
(Cambre)

A Cruña, rabuña. (T. O.)

A fame, trai fame. (Sergude)

A fame ven nadando. (Cambados)

A fariña do demo, todo se volve salvado.
(Muros)

A gaita a ninguén fai mal, se non é a quen a toca. (Lañas[sic]-Sergude)

A galiña onda o galo, en calqueira lado.
(Tabeyo)

A gordura sete faltas disimula. (Cambre)

Aire solan, auga no chan. (Gosende)

Alábate, frade, que se ti non te alabas non hai quen te alabe. (T. O.)

Almorzo cedo, cría carne e sebo. (T. O.)

Â madrasta, cô nome lle basta. (Cambre)

A mala feira, corda valeira. (T. O.)

A mala veciña, dá agulla sen liña. (T. O.)

Amiguiños si, pero a vaca pol-o que vaia. (T. O.)

Amiguiños si, pero a galiña nos trinta réas. (T. O.)

A misa e o marrano (?) un por ano; e sobra misa e falla marrano. (O Casal)

[1 v.] A mortos e idos, non hai amigos.
(T. O.)

A muller e a sardiña, canto mais pequena, mais feitiña. (T. O.)

A muller que se queda viuda e volve a casar, unha débeda colle cô demo e ela ten que pagar. (Sergude)

A muller sen home, no regazo come. (T. O.)

A muller sen o home; no regazo come, e o home sen a muller, come onde quér.
(Cambre)

Animal de bico, non pon ao seu amorico. (T. O.)

Ano de ameixas, ano de queixas. (T. O.)

Ao criado novo danlle pan e ovo, e ao criado vello danlle pan do demo. (Cambre)

Ao ferreiro da maldizón, cando ten ferro fáltalle o carbón. (T. O.)

Ao galleguiño, gustalle o mandíño.
(Villagarcía)

Ao que adoita cocer na casa, non lle arroubes na masa. (Carral)

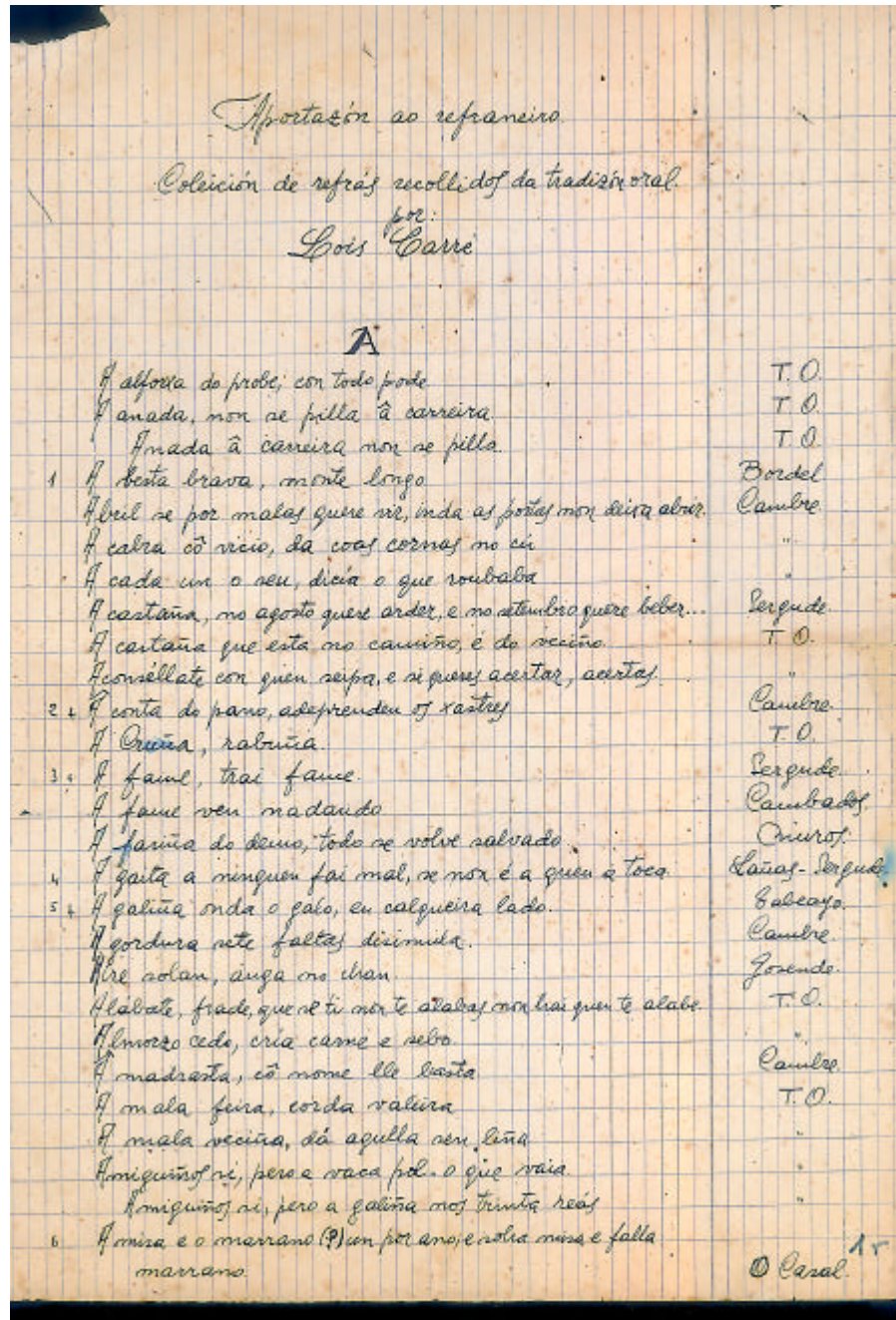
Ao que non fuma, nen bebe viño, levallo o demo por outro camiño. (T. O.)

Ao que tarde embarca, un remo torto nunca lle falta. (Sada)

Aos coxos, paus nas pernas. (T. O.)

A que do leite e larpeira, non ten sorte coa manteiga. (Bordel)

¹ Ver nota final, onde o autor explica que a abreviatura "T. O." significa tradición oral.

- A quen lle doían os dentes, que acuda â dentuza. (Cambre-Sergude)
- A quen non quêr caldo, tres cuncas. (T. O.)
- A que se viste de alleo, colle pallas e méteas no seo. (Santa Cruz ~~de Mera~~)
- Ara por enxoiro, e ara por mollado, se non queres pedir emprestado. (Tuy)
- Arco da vella ao levante, chama aos bois adiante. (Cambre)
- Arco da vella ao poniente, deixa os bois e vente. (Bordel)
- A romaría de S. Andrés o que de vivo non foi unha vés, vai de morto duas ou trés. (Gosende)
- A ruda, todol-os males muda, menos o que non ten cura. (Cambre)
- Arrieiro de unha besta, cesteiro de unha cesta e pescador de cana, mais perde do que gana. (T. O.)
- A S. Andrés de Teixido, vai de morto o que non foi de vivo. (T. O.)
- A sardiña por San Xoan, molla o pan. (Gosende)
- As casas de servir, non son bés de herdar. (Cambre)
- As cerdeiras e os ladros, anque se prendan non son bós. (T. O.)
- [2 r.] As comadres non lles gustan as verdades. (T. O.)
- Así paga o demo a quen o sirve. (Cambre)
- As mazás pol-o nadal, saben ben e repártenas mal. (Cambre)
- As mulleres no río, e os homes no ferreiro, dan volta ao mundo enteiro. (O Casal)
- As Pascoas con quen quixeres, e o antroido coas mulleres. (T. O.)
- As perdas son irmás das ganancias. (Sergude-Gosende)
- As silveiras teñen oideiras. (Cambre)
- A sona sin proveito, corre pol-o mundo a oito. (Sergude)
- Âs veces, dun año branco sal un año negro. (Cambre)
- A terra que nos dá, ha de nos comer. (T. O.)
- A todol-os cochos lles chega o seu San Martiño. (T. O.)
- Atrás de maio ven o San Xoan. (T. O.)
- Atrás do tempo, tempo ven. (T. O.)
- Atrás de tempos, veñen tempos. (T. O.)
- Auga corrente, non mata a xente. (T. O.)
- Auga de treboada, ou moita, ou nada. (Cambre)
- Auga parada non move muiño. (T. O.)
- Augas de abril, enchen o carril. (Portazgo)
- A vaca da miña veciña, da millor leite que a miña. (T. O.)
- A vaca que non come cando os bois, é, porque, ou comeu antes, ou comerá despois. (T. O.)
- Ave que se muda, en cada sitio deixa unha pruma. (T. O.)
- A y-auga no mes de S. Xoan, mata o viño e non dá pan. (Cambre)
- B**
- Besta mular, ou comer ou andar. (T. O.)
- Besta parada, non fai xornada. (T. O.)
- Besta que xeme, a carga non teme. (T. O.)
- Bicos e abrazos non fan os nenos, pero tocan a vísporas. (T. O.)
- Bon olo nos mire. (Sergude)
- Bon ollo te vexa. (Sergude)
- Bô serás, mais no meu carro non entras. (Muros)
- [2 v.] **C**
- Cabalo grande, ande ou non ande. (T. O.)
- Cada can no seu palleiro. (Cañás)
- Cada un conta da feira, asegún lle foi nela. (T. O.)
- Cada un é cada un, e todos son da morea. (T. O.)
- Cada un ha crebar algo da súa corda. (Sergude)
- Cada un raña onde lle proi. (T. O.)
- Cada un sabe o seu, e Deus o de todos. (T. O.)
- Cagada de can, carto na man. (Cambre)
- Caldo sin pan, no inferno o dan. (Cambre)

- Cando a Candelaria non plora, o inverno
nen dentro, nen fora. (T. O.)
- Cando a carballeira zoa, sabe ben a broa.
(T. O.)
- Cando Deus non quêr, os santos
n'axudan. (T. O.)
- Cando Dios quêr dal-a anada, n'a tolle
choiva nen xiada. (T. O.)
- Cando hai batalla todos fan falla. (T. O.)
- Cando marzal maiea, maio marcea. (T.
O.)
- Cando nadal nada e sinal de boa anada.
(T. O.)
- Cando non hai, o demo da fame. (T. O.)
- Cando o ano entrare en domingo, vende
os boicños e merca milliño. (T. O.)
- Cando o pau anda pol-o ar, é ben
encollel-o lombo. (Leiro)
- Cando pases por Sigrás mira sempre
para atrás. (T. O.)
- Can sen dentes non traba. (T. O.)
- Can que moito ladra non traba. (T. O.)
- Can ladrador non e mordedor. (T. O.)
- Canto mais burro, mais peixe. (T. O.)
- Canto mais un anda no monte, mais
espiñas colle. (T. O.)
- Cantos días pasa de xaneiro, perde o allo
no alleiro. (Cambre)
- Carballo torto ninguen o endereita. (T. O.)
- Carro derradeiro ou cheo ou valeiro. (T.
O.)
- Carta ó santo, que saliu o burro do
barranco. (Sergude)
- Carral, nin para ben, nin para mal.
(Sergude)
- Casa a que teñas, e terras cantas vexas.
(Sergude)
- Casamentos con foguetes romatan a
cachetes, e casamentos por amores
romatan en delores. (T. O.)
- [3 r.] Catou a vella os grelos, e lambeu
os dedos. (Cambre)
- Caves ben ou caves mal, cava ben no
carreiral. (T. O.)
- Ceo de lan, se non chove hoxe, chove
mañán. (Gosende)
- Coida o ladrón que todos o son. (T. O.)
- Coidar que o touciño e de ovella. (T. O.)
- Color de brasa logo che pasa. (Cambre)
- Comadre, antes que lle chamen, chame.
(T. O.)
- Comer e rascar quêr comenar. (T. O.)
- Como o rei nun paxe polo río embaixo.
(Cambre)
- Con tolos e porfiados, sostemos os nosos
estados, din os da curia. (Chantada)
- Convidoume S. Mateu, o viño pagueino
eu. (T. O.)
- Cô pan e cô viño, anda o home o seu
camiño. (Villalba)
- Corre o ouro para o tesouro. (T. O.)
- Costa abaixo todol-os santos axudan. (T.
O.)
- Cría corvos e arrincaranche os ollos. (T.
O.)
- CH**
- Choivas do mar, e vento da ría, foliada
para todo o día. (Muros)
- Choiva o día do Candeeiro, pipas ao
fumeiro. (Taragoña)
- D**
- Dando na cabeza, dase en todo o corpo.
(T. O.)
- Debaixo de aquel capelo ten outro
novelo. (Pte. Pasaxe)
- Debaixo de unha capa ten outra que
rapa. (Cambre)
- Debaixo do pan estan as achas. (T. O.)
- De dar ninguen se fixo rico. (T. O.)
- De hora en hora, Dios millora. (Cambre)
- Deixa o can ca roca, e o gato coa
mazaroca. (Mesía)
- De marco a marco non vai arco. (T. O.)
- Dende o día de S. Martiño, cada día o
seu ferradiño. (Cambre)
- De ruín madeira nunca bon pitelo. (T. O.)
- Despois que estou farto, quén quere
pan? (T. O.)
- De tal ola, tales cachos. (Rivas Pequenas)
- Deus nos dé de que rír, e non seia de
cousa ruín. (T. O.)

[3 v.] Día atrás día, maio â porta.
(Cambre)
Día de moito vispora de nada. (Cambre)
Dígocho filla, entendemo nora. (T. O.)
Dio-los dá, e eles axuntanse. (T. O.)
Dios consente, pero non pra sempre.
(Bordel)
Dios dá as nocas a quen non ten dentes.
(T. O.)
Dios da o pan a quen o non sabe comer.
(Cambre)
Dios dé a pereira e a min â veira.
(Cambre)
Dios dea qué que as ganas de comer
veñen de seu. (T. O.)
Dios manda limosnar e pol-os nosos
comenzar.² (Tabeyo)
Dios nos dea saude que as ganas de
comer han vir de seu. (T. O.)
Dixolle o pote ao caldeiro, arreda de
min, non me luxes. (T. O.)
Do dito ao feito, vai un bô preito. (T. O.)

E

En abril augas mil. (T. O.)
En abril sal o cuco do cubil. (Cambre)
Entre marzo e abril sal o cuco do cubil.
(Sergude)
En agosto frío no rosto. (T. O.)
En Ares non te pares. (T. O.)
En cada terra seu uso, e cada roca o seu
fuso. (Sergude)
En casa chea, logo se fai cea. (T. O.)
En coxeira de can, e bágoas de muller,
non hai que crear. (T. O.)
En Lugo, nen boa besta, nen bon burro.
(T. O.)
En maio inda a vella queima o tallo. (T.
O.)
En marzo, niñarzo, en abril, ovoril, en
maio paxarayo, en San Xoan, voarán.
(Cambre)
En Montouto para pouco . (T. O.)
En Caamouco para pouco. (T. O.)
En pan encetado, corta quen quêr. (T. O.)

² No manuscrito aparece con letra de Francisco Vázquez Saco o tema Familia.

En Redes non te quedas. (T. O.)
En San Cibrán recollel-a mazán. (Cambre)
En Sarandós 29 feligreses e 30 ladrós.
(T. O.)
En Sergude o que ten cartos non durme.
(T. O.)
En terra de cegos o torto é rei. (T. O.)
[4 r.] En terra de lobos, ouvear como
todos. (Cañás)
En toda terra espiga o pan. (T. O.)
Entre a rapa e a rebola veña o demo e
escolla. (T. O.)
Entre crego e sancristan, o demo que
poña a man. (T. O.)
Entre o novo e o vello, fame do deño.
(Chantada)
En xaneiro a raia sabe a carneiro.
(Cambre)
En Xaneiro mete obreiro. (Cambre)
Erguéuse preguiza, poñer lume â casa.
(Cambre)
Está a vella a morrer, e inda está a
adeprender. (Lugo)

F

Fai ben e non cates a quen. (Gosende)
Fai mais o que Dios axuda que o que
moito madruga. (T. O.)
Fai o que che eu mando, e non fagas o
que eu fago. (T. O.)
Falar e comer non pode ser. (T. O.)
Fillos casados â porta son como a cabra
ceiba na horta. (T. O.)
Fillos criados, traballos dobrados.
(Cambre)
Forza de mozos e consello de vellos. (T.
O.)
Febreiriño corto, son seus día vintaoito.
(T. O.)
Febreiriño corto, son seus días vintaoito,
mais si ben volves contar vintanove
has de atopar. (Cambre)
Fun â casa allea e avergonceime, viñen â
miña e remedieime. (Cambre)

G

Gaiteiro pago nunca ben toca. (T. O.)
Gaivotas â terra, mariñeiros â merda. (T.
O.)

H

- Hai que gardar das risas para as choras.
(Cambre)
Hastra o San Martiño, ferve o viño.
(Vigo)
Hastra San Martiño, pan e viño, e
despois fame e frío.³ (T. O.)
Home pequeno e grande. (T. O.)
Home pequeno un e meio. (T. O.)
Home pequeno, fol de veneno. (T. O.)
[4 v.] Home torto e can rabeno, arredar
de eles como do demo. (T. O.)

I

- Inda que é grosso, non e noso. (Monforte)
Ir a mexar e non botar un peido, e como
gaita sen tamborileiro.⁴ (T. O.)

L

- Labor feito ben parece. (Cambre)
Lerías non enchen. (T. O.)
Lobos de unha mesma tonaxe, non se
traban. (Altamira)

M

- Mais val andar, que trasnear. (T. O.)
Mais val casta, que herba. (T. O.)
Mais val ter, que cobizar. (T. O.)
Mais val unha farta que cen lambetadas.
(Villalba)
Mais val unha viuda honrada que unha
solteira furada. (T. O.)
Mais val un por si acaso, que un quen o
souper. (T. O.)
Mala veciña, como a neve febreiriña.
(Altamira)
Malia o dente que come a semente.
(Cambre-Peiro)
Malia o rato que soio ten un burato. (Ans-
Lañas)
Marzo marzan, pol-a mañan cariña de
rosa, e pol-a tarde cariña de can. (T. O.)
Más que non dades qué agardades?
(Cambre)

- Mentres a ovella mea, bocado perde.
(Mesía)
Mentres que se capa non se asubía. (T.
O.)
Mentres que capa non asubía. (Sta. Cruz)
No intre que se capa non se asubía. (San
Lourenzo)
Mentres tempo non ven, sazón non pasa.
(Cañas)
Misturar o allo cô bugallo. (T. O.)
Moito e ben, non hai quen. (Cambre)
Moito fume e pouco lume. (T. O.)
Morra a marta, e morra farta. (T. O.)
Morrendo e aprendendo. (Tuy)
Muller morta, sete â porta. (Cambre)

[5 r.] N

- Na cas do ferreiro, coitelo de pau.
(Sergude)
Na casa do probe, cada un enterra ao seu
pai como pode. (Altamira)
Namentres tempo non pasa anada non
ven. (Sergude)
Na semana de Ramos, lava os teus
panos, que na de Pasión lavaral-os ou
non. (Cambre)
Na semana de Sta. Olaya, moito trigo e
pouca palla. (San Lourenzo)
N'hai lua cal de xaneiro, nen amor como
o primeiro. (T. O.)
Ninguén fala tan ben de un como cando
lle ten a sua conta. (T. O.)
Ninguen ten outra sona que a que o
mundo lle pon⁵. (Sergude)
Nin pol-o arredor, nin pol-o atallo,
deixes quedar o camiño de carro.
(Sergude)
Nin por sol, nin por solexa, nunca
deixe-la mantexa. (Ventorrillo)
No día de Sta. Lucía, enchente de auga
ou de sardiña. (Cambre)
No meio dun fato, sempre hai un ruin.
(Bordel)
No mes de San Xoan as nove con día
dan. (Cambre)

³ No manuscrito aparece con letra de Francisco Vázquez Saco o tema Frío.

⁴ No manuscrito aparece con letra de Francisco Vázquez Saco o tema Flatulencias.

⁵ No manuscrito aparece con letra de Francisco Vázquez Saco o tema Fama.

No millor pano pode caer unha mancha.
(T. O.)

Non comer por ter comido, non é mal de
perigo. (T. O.)

Non é o mesmo doeme, doeme, que
doerme. (T. O.)

Non era nada; nin era vento, nin era
xiada. (Altamira)

Non o mercou quen o herdou. (Altamira)

Non hai atallo sen traballo. (T. O.)

Non hai costa abaixo sen costa arriba. (T.
O.)

Non hai cousa ben falada, que non seia
mal tomada. (Sergude)

Non hai dúas sen tres. (T. O.)

Non hai feira mala; o que un perde outro
o gaña. (T. O.)

Non hai fuso que non se torza. (T. O.)

Non hai mal que cen anos dure, nen
corpo que tal resista. (T. O.)

Non hai mel sen aguillón. (T. O.)

Non hai mellor criado que o que manda
e fai. (T. O.)

Non hai pega sen mancha negra. (Cambre)

Non hai sábado sen sol, nen Marica sen
amor. (T. O.)

Non pecou de gula, quen nunca tuvo
fartura. (T. O.)

Non pidas a quen pediu, nen sirvas a
quen serviu. (Cambre)

Non se pillan as troitas, coas cirolas
enxoiatas. (T. O.)

[5 v.] Non ten un mais sona que a que lle
queren poñer.⁶ (T. O.)

Non todo o que se di se fai, nen todo o
que se fai se dí. (T. O.)

No outono a berza para o seu dono.
(Cambre)

Nunca choveu que non escampara. (T. O.)

O

O allo por S. Silvestre, nen nado nen en
restre. (Vigo)

O antroido coas suas artes, botou a S.
Matías fora do martes. (T. O.)

O bailar non é todo dar voltas. (Sergude)

O boi cando cerra, xa ten a mitá da
medra. (Gosende)

Cerrar dise cando botou os dentes
estremos. -Deixa de medrar aos catro
anos. -A outra mitá da medra vai nos
anchos.

O boi cerrado meio logrado. (Gosende)

O boi pol-o corno e o home pol-a
palabra. (T. O.)

O boi solo ben se lambe. (T. O.)

Boi solto ben se lambe. (T. O.)

O casado casa quêr, e o solteiro unha
muller. (Muros)

O cocho de maio inda se arrima ao tallo.
(Sergude)

O corvo que nace na pena, sempre volve
a ela. (Degrada)

O crego onde canta, alí xanta. (T. O.)

O día da Asunción se a paxariña abala os
ovos, quédanlle golos. (T. O.)

O día de Sta. Catarina, enchente de auga
ou de sardiña. (Bañobre)

O día de Sta. Mariña, pousase a eixada e
cóllese a forciña. (Cambre)

O día de S. Xoan, pártelle a primeira raís
ao pan; o día de S. Pedro, pártelle a do
medio, e despois seca noite e día.
(Cambre)

O falar non ten cancela. (T. O.)

O fillo do home, nunca come, e o fillo
alleo nunca é cheo. (Sergude)

O gato no zoleiro non quêr compañeiro.
(Lañas)

O home que almorza papas e vai coas
vacas, non se ten que arredar das
casas. (O Casal)

O lobo come de toda a carne a non ser a
sua que a lambe. (Cañás)

O loureiro arde no segueiro. (T. O.)

O lume onde a estopa ven o demo e
sopra. (T. O.)

⁶ No manuscrito aparece con letra de Francisco Vázquez Saco o tema Fama.

- O mainzo inda vai e inda ven, até as porcas (canícula) do **[6 r.]** mes de Nosa Señora. (Sergude)
- O mal que pides ao veciño, pódelo atopar no teu camiño. (Sergude)
- O medo garda o cú. (T. O.)
- O millor leite é o derradeiro. (Lorbé)
- O moito falar e vicio. (T. O.)
- O muiñeiro que moe fariña sempre unta o bico na foula. (Muros)
- Onde hai crego ou albarda, sempre hai hora millorada. (T. O.)
- Onde hai égoas, poldros nascen. (T. O.)
- Onde hai galo, non canta galiña, senón que o galo teña morriña. (T. O.)
- Onde hai patrón non manda mariñeiro. (T. O.)
- Onde irás boi, que non ares? (T. O.)
- Onde me non chaman, nada me queren. (Lañas)
- Onde non te chaman non te metas. (T. O.)
- Onde se saca e non se pón, chégase ao fondo. (Cambre)
- Onde vas tolo? onde van todos. (T. O.)
- ¿Onde vas Cremente? onde vai a xente. (T. O.)
- O palleiro non se fai sin palla. (T. O.)
- O papel trema do que lle poñen. (T. O.)
- O que asegura non perde. (Sergude)
- O raposo no S. Xoan píllase pol-a lan. (Sergude)
- O que a soias fás na casa, poidan todos ver na praza. (T. O.)
- O que bailou ben de mozo, inda de vello dalle xeito. (Altamira)
- O que ben busca algo sempre atopa. (T. O.)
- O que ben o quêr, xa sabe o que ha facer. (Bertamirans)
- O que cala, consinte. (T. O.)
- O que caro custa é porque val. (T. O.)
- O que cedo adentece, cedo irmanece. (Cambre)
- O que come de pé, nunca farto é. (Sergude)
- O que con ferreiro anda, primeiro cuspe. (Lugo)
- O que dereito fía, o fuso lle cae e o cú lle asubía. (Cambre)
- O que é de anada, non o leva vento nen xiada. (Sergude)
- O que é de anada non o mata frío nen xiada. (Gostobedro)
- O que é de mel, cómeno os moscas. (Cambre)
- O que é do común, non é de ningún. (T. O.)
- O que escoita, mal de sí oie. (Cambre-Tabeyo)
- [6 v.]** O que está de Dios, nô leva o dema. (T. O.)
- O que fixo un cesto, fai un cento. (T. O.)
- Quen fai un cesto fai un cento. (T. O.)
- O que garda sempre ten. (T. O.)
- O que ha de cegar, pol-o mal dos ollos ten que començar. (T. O.)
- O que mata é o escúpalo. (T. O.)
- O que mata unha abella ten cen anos de pena. (T. O.)
- O que mata un abellón ten cen anos de perdón. (T. O.)
- O que moito mea, non é o que millor ratea. (Cañas)
- O que nasce no mes de S. Xoan, é bon comedor e ademais un larchán. (Sergude)
- O que nasceu para ichavo non pode chegar a carto. (T. O.)
- O que non cae, asonlla (se doblega). (Lorbé)
- O que non chora non mama. (T. O.)
- O que non levan os ladrós aparece polos rincós. (T. O.)
- O que non mata engorda. (T. O.)
- O que non pode, cós dentes acode. (Sergude)
- O que non sabe fai como o que non vé. (T. O.)
- O que non te entenda que te merque. (T. O.)
- O que non ten casa, nen lugar, cada ano o seu pesar. (Ribadavia)
- O que non ten que facer, sacha os navos antes de nascer. (Cambre)

O que non viu mundo é como unha besta
brava. (T. O.)
O que non xoga, nen gaña nen perde.
(Sergude)
O que obra no alleo, é como o que fai
fillos na muller de outro. (Gosende)
O que outro suda a min pouco me dura.
(Cambre)
O que primeiro chega primeiro enche.
(Sergude)
O que queira patacós por S. Xoan, ten
que poñelos por S. Xulián. (Sergude)
O que queira ter a muller boa, delle
cervoa. (T. O.)
O que se afai a bailar, non sabe nunca
como ha de parar. (Sergude)
O que se ergue cedo, vé a súa vida e
mais a allea. (T. O.)
O que se pranta no lús de Pascua arde
como ascua. (Cambre)
O que ten boca vai a Roma. (T. O.)
O que ten tenda quêr que lle atenda, e
senón que a venda. (Santiago)
O que ven de fora ven tarde e sen hora.
(Cambre)
[7 r.] Os anxiños de Deus, son testigos
do demo. (T. O.)
O sarampón tres días sí, e tres días non.
(Cambre)
Os bens do sancristán por onde veñen
van. (Sergude)
Os burros da miña terra pillan a carga e
quedan con ela. (Cambre)
Os cornos son coma os dentes, que doen
ao nascer e dimpois axudan a comer.
(T. O.)
Os faballos por Santos, nin nados nin en
sacos. (Osedo)
Os de Viveiro, moito fandango e pouco
diñeiro. (Mondoñedo)
Os fillos gusta facelos, mais custa caro
arrolalos. (T. O.)
Os navos e os señores, canto mais raros
mellores. (T. O.)
O sol da porta non quente. (T. O.)
O sol de agosto corre como o lostro. (O
Casal)

Os pesos chaman pol-os pesos. (T. O.)
O traballo dos nenos é pouco, pero quen
o desprecia é tonto. (Cambre)
O vran de San Martiño, ou longo ou moi
pequeniño. (Taragoña)

P

Palabra por dicir non ten chata. (T. O.)
Pan de hoxe, carne de onte, e viño de
antano, manteñen o home sano. (T. O.)
Para a cabra cega todo o monte é longo.
(Viveiro)
Para mañan garda de comer, pero non
deixes que facer. (T. O.)
Para morrer hai que nascer. (O Casal)
Para o bon operario non hai ferramenta
ruín. (T. O.)
Para o probe todo é limosna. (Sergude)
Para pasar pasadoiros, e beber auga fría
non hai cortesía. (Muros)
Para quen non quêr, teño eu moito.
(Cambre)
Para un oso, cincoenta cás. (Cambre)
Pascuas enxoitas, nin poucas nin moitas.
(Sergude)
Pascuas molladas traen boas anadas, e se
veñen enxoitas nen boas, nen moitas.
(Portazgo)
Pau de cego, pau de demo. (T. O.)
Pau si remas, pau si non remas. (T. O.)
Pensa moito, e fala pouco. (T. O.)
Pisar para dentro, andar de trencos. (T. O.)
[7 v.] Pisar para fora, andar que namora.
(T. O.)
Pode mais ao que Dios axuda, que o que
moito madruga. (T. O.)
Pol-a Candeloria, cásanse os paxariños e
vaise a galiñola. (T. O.)
Pol-a Candeloria, a mitá do inverno xa
vai fora; mais, si chove ou venta, inda
entra. (T. O.)
Pol-a costa embaixo todol-os santos
axudan. (Cambre)
Pol-o San Martiño, bebe teu viño e deixa
a y-auga par'o muiño. (T. O.)
Pol-a santa bícase o pé. (T. O.)

Pol-as más ou pol-os pés, decirás sempre quen ês. (Sergude)
Pol-as suas arrabeas, coñeceu as alleas. (T. O.)
Pol-o pan baila o can. (T. O.)
Pol-o rabo da culler, vai o gato a ola. (Tuy)
Pol-os santos bícanse as pedras, e por môr das mozas festéxase as vellas. (T. O.)
Polo San Francisco bota o liño mourisco. (San Lourenzo)
Pol-o S. Xoan cómese mais queixo que pan. (Sergude)
Por Altamira non pases con noite se podes pas ar con día. (T. O.)
Por moito ter nunca é mal ano. (Cambre)
Por moito pan non foi nunca mal ano. (Cañás)
Por Sta. Lucía encolle a noite e medra o día. (Cambre)
Por San Xoan, xa a sardiña molla o pan. (T. O.)
Pouco a pouco chégase lonxe. (Cambre)
Pouco me dades, menos levades. (Cambre)
Pouquiño a pouquiño faise o camiño. (T. O.)
Pra saber de presos, carceleiros vellos. (T. O.)
Pra ruín obreiro non hai ferramenta boa. (T. O.)
Pra pouca saúde val mais ningunha. (T. O.)
Pregúntalle a Mateu que minte como eu. (T. O.)
Preitos teñas e os gañes. (T. O.)

Q

Que lle medre a y-alma, que o corpo xa lle medrou. (Sergude)
Quen algo quêr; algo lle custa. (T. O.)
Quen arrouba a un ladrón ten cen anos de perdón. (T. O.)
[8 r.] Quen auna por S. Xoan ou é tolo, ou non ten pan. (T. O.)
Quen cata o mel na colmea, tense coa picoadada da abella. (T. O.)

Quen chega aos corenta anos e aínda non é rico, xa pode limpa-lo bico. (Sergude)
Quen che quêr mal? o do teu igual. (T. O.)
Quen en vender e mercar minte, o seu peto llo sinte. (Muros)
Quen non conta non se engana. (Gosende)
Quen non goberna a leña, non goberna cousa que teña. (T. O.)
Quen non se embarca non pasa o mar. (T. O.)
Quen pariu que arrole. (T. O.)
Quen queira saber do inferno, que seia ferreiro no vran e xastre no inverno. (Tabeyo)
Quen queira peixe, se no molla o cú, que o deixe. (T. O.)
Quen queira percebes, que molle o cú por eles. (Cambre)
Quen sabe, sabe. (T. O.)
Quen sea tonto Diol-o mate. (T. O.)
Quen se abriga debaixo da folla, dúas veces se molla. (Cambre)
Quen sirve ao común non sirve a ningún. ([...])
Quen solo se queira, solo se vexa. ([...])
Quen ten ansia non dur[me] ([...])
Quen ten besta e vai a pé, ben [...]
O que ten bestas e anda a pé, [...]
Quen ten cú ten medo. ([...])
Quen ten fillos, ten cadillos; [...]
Quen ten padriño bautízase [...]
Quen tén, val; din as c[...]

R

Remenda o saio e bot[...] botarache o que ve[...]
Roibens pol-o mar, [...]

S

Sair de un souto pra [...]
Sardiña que o gato [...]
[8 v.] Se a Candelaria plora, o inverno xa vai fora. (T. O.)
Se chove denantes de San Bartolomeu, o millo e meu, se chove despois, daquela xa é para os bois. (Bañobre)

Se despois de un maio pardo, quenta o sol no de San Xoan, non lle hai que ter medo â fame, que aínda é ano de pan. (Sergude)

Sempre vai a lingua ao dente que mais doi. (Ourense)

Se non chove no S. Xoan, as patacas non se dan. (Guntín)

Se por San Xurso chove, de cen cereixas quedan nove. (T. O.)

Se o teu amigo queres ver andar, párate a mexar. (T. O.)

Se ven a chuvia antes que o vento, aferra e mete dentro; se ven o vento antes que a chuvia, deixa ir que non hai duda. (Muros)

"Aferrar" termo mariñeiro: recoller velas.

Si a Candelaria chora, a metade do inverno xa vai fora; e si a Candelaria ríre, a metade do inverno está por vire. (Teis)

Se a envexa fora tiña, moitos tiñosos habería. (T. O.)

Si as penas de Oirán foran de pan, as da Frouseira, de manteiga, e o río de Ouro viño mouro, calqueira podía o vale [...]. (Amor Meilán. Geografía del Reino de Galicia, prov. de Lugo, p.^a 551)

[...] corda e vaite por ela. (Cedeira)

[...] vaca. (T. O.)

[...]jade do inverno xa vai [...]tade do inverno es- [...]. (Cambre)

[...] (T. O.)

[...]o. (T. O.)

[...]mborca. (T. O.)

Sábalo, pez.

[...] augas. (Muros)

[...]la, que ma -[...]. (Lugo)

[...] , que mañan[...]. (Lugo)

[...] (Villalba)

[...] (T. O.)

[9 r.] T

Tanto canga Xan, como canga Pedro. (Tabeyo)

Tanto quere o demo â sua nai, que lle arringa os ollos. (Cambre)

Tanto tés, tanto vales. (Cambre)

Terra que dá o cardo, pra min a gardo; a que da o espiño, pra meu veciño. (T. O.)

Ti bô serás, pero no meu carro non irás. (T. O.)

Trigo que non has coller, deixa de o ir ver. (T. O.)

Trigo que n'has de colleitar, deixao de visitar. (T. O.)

Turra o boi pol-o arado; mal do seu grado. (T. O.)

U

Un día pra morrer nos non ha faltar. (T. O.)

Un grao non fai milleiro, mais axuda ao compañeiro. (T. O.)

Unha anduriña non fai vran. (T. O.)

Unha mala lavadura, unha semaniña dura. (Sergude)

Unha man lava a outra e antre as duas lavan a cara. (Sergude)

V

Vaca parideira fai boa feira. (Adina)

Vaite a modo si queres chegar lonxe. (T. O.)

Vaite Febreiro cós teus vintaoto, si tés mais catro, non para can nin gato. (T. O.)

Val mais picar que botar. (S. Lourenzo.)

Es decir, vale más azuzar el ganado que empujar el carro.

Val mais pouca axuda que moita derriba. (T. O.)

Val mais ruin concerto que bô preito. (T. O.)

Val mais ruin compostura que bô pleito. (T. O.)

Val mais solteira que mal casada. (T. O.)

Val mais torta que morta. (T. O.)

Vel-o lixo no ollo alleo, e non vel-a trave no seu. (T. O.)

X

Xaneiro, greleiro. (Cambre)

Xaneiro, mete o can no palleiro. (A Estrada)

[9 v.] Xaneiro, xiadeiro. (Cambre)

Xa que ninguen o quêr, que lle de o âr. (T. O.)	N	Non sei como aquel can para sin polainas. (T. O.)
Xente con xente. (T. O.)		
Xente de Veá, Dio-la dea. (A Estrada)		Non tomes por dona, muller repricona. (T. O.)
Xente ruin, non peligra. (T. O.)		
Xiada na lama, auga na cama. (Cambre)	O	
A		O que nunca tivo nada, e chega ter un cochiño, anda sempre pol-a rúa, currí, currí, currichiño. (Pontevedra)
A carne carne cría, e o peixe auga fría. (T. O.)		

Espricazón:

T. O. = tradición oral, son refrás aos que lle non podemos asinalar un orixe por conocelelos de hai moito tempo, sen que poidamos dicir se foron adeprendidos na casa, nas relacións cotiás, ou en aqueles tempos de rapás que botábase no campo como mínimo, de catro a seis meses todol-os anos. Por esta razón podíamos dicir que cantos refrás levan esta indicazón son cotiás na Cruña e na bisbarra, pois era en San Xian de Almeiras, en Culleredo, a uns nove kilómetros da cida onde pasabámolo vran. Aos refrás de esta procedenza, engadimos moitos recollidos de xentes descoñecidas cuio orixe iñorábase, na rua, nos mercados e pol-o peirao onde adoitamos ir na procura de verbas e mais principalmente xiros e modismos populares; tamen crasificamos como de tradición oral aqueles refrás recollidos en bastante número nas conversas de compañeiros de viaxe no tren, no tranvía, no trolebús, nos automóbiles de carreira, en fin, sempre que tivemos modo en calqueira xuntanza onde concurría xente do pobo. E pra remate, engadiremos, que tamen considereamos na mesma forma aqueles outros recollidos que por descoido no momento de recollelos e por esquecemento despois, deixamos de consinar o lugar de procedenza.